

VÝZNAM MENTORINGOVÉHO PROGRAMU PĚT P V OBLASTI PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI A MLÁDEŽ

ALPHA IMPORTANCE OF MENTORING PROGRAMME 5P IN CARE AT RISK CHILDREN AND YOUTH

Šárka Koubová, Bohdana Břízová

Abstract: *Alpha The programme 5P is mentoring program that is implemented in the Czech Republic since 1996. The following range of programs for children at risk for an individual relationship with an adult mentor. The greatest benefit was for children enrolled in the programme 5P registered in confidence, social adaptation and their ability to express their feelings.*

Keywords: *Mentoring, Programme 5P, Mentor, Mentee, Social Support.*

Úvod

Dnešní doba je typická svou vysokou angažovaností rodičů v pracovním procesu, což je velmi náročné na čas a energii, které potom chybí v rodině. Čas, který tráví rodiče s dětmi se zkracuje, tradice a rituály se vytrácí. Zároveň narůstá počet dětí, které vyrůstají pouze s jedním rodičem, který k tomu ekonomicky zabezpečuje rodinu. Na druhé straně pozorujeme nárůst nepříznivých vlivů prostředí na vývoj dítěte, nárůst násilí, záškoláctví, šikany. Užívání omamných psychoaktivních látek se posouvá do nižších věkových skupin. A takto bychom mohly pokračovat dále, nepříznivých vlivů, které v současnosti ovlivňují děti a dorůstající generaci, je mnoho.

A protože je lepší problémům předcházet než je následně složitě řešit, je na místě sociální prevence. Jednou z konkrétních činností může být preventivní program založený na principu mentoringu. Kvalitní mentorský vztah (jaký nabízí program Pět P), hlavně u ohrožených dětí a u dětí s problémovým chováním, může mít pro život dítěte zásadní význam a může ovlivnit dítě velmi pozitivně. Křivohlavý (2002) uvádí, že mentorování je dočasnou formou pomoci (intervence) těm dětem a dospívajícím, kteří v dané době nutně potřebují sociální oporu, avšak z přirozených zdrojů se jim jí nedostává.

Program Pět P (neboli přátelství, prevence, pomoc, péče a podpora) je národní variantou amerického, více než stoletého, mentoringového programu Big Brothers Big Sisters, a v České republice se realizuje již od roku 1996. Jde o nestátní sociálně preventivní program pro děti založený na dobrovolnické laické pomoci a doplňuje stávající nabídku forem práce s dětmi a mládeží o individuální přístup (Břízová, Dvořáková, Motlová, 2007). Program má svoji metodiku, která je shrnutá v Manuálu programu Pět P. Název a logo programu Pět P jsou přihlášeny u Úřadu průmyslového vlastnictví jako ochranná známka (Obr. 1).

Obr. 1: Logo programu Pět P

Zdroj dat: (www.petp.cz)

Principem programu je nabídka kamarádského vztahu dospělého dobrovolníka (mentora) s dítětem (menteem) ve věku 5 – 17 let. Dvojice se schází ve svém volném čase jedenkrát týdně na 2 – 3 hodiny, po dobu minimálně jednoho roku. Program nesmí nahrazovat rodičovskou péči ani se nesmí stát doučováním.

Výhodou dobrovolnického mentoringového programu je, jak uvádí Matoušek a Kroftová (2003), že druh společné činnosti dobrovolníka a dítěte nemusí být předepsán organizátory programu a zároveň může dalekosáhle respektovat jak potřeby klienta, tak dobrovolnickovy možnosti. Vztah mezi klientem a dobrovolníkem je osobnější a bezprostřednější než vztah mezi klientem a profesionálem.

1 Formulace problematiky

1.1 Mentoringový program jako sociální opora

Podoba mentoringu, jakou program Big Brothers Big Sisters (resp. Pět P) nabízí, svými pravidly i proklamovanými cíli dobře koresponduje se seriózními psychologickými poznatky – jinými slovy lze říci, že nabízí formu sociální opory adekvátní potřebám cílové skupiny a její mentalitě.

Opora je zde založena na přátelském vztahu s osobou, která představuje současně autoritu, ale je věkově bližší než rodiče, může působit jako vzor, a v jistém smyslu i lépe potvrzovat pocity dospívajících (Lazarus, 2006). Sociální opora může zvládnání napomáhat dvojitým způsobem: nezávisle na prožívání stresu může posilovat osobní zdroje jako jsou např. sebeúcta a sebedůvěra, v samotné zátěžové situaci pak může snižovat působení stresu (Šindelářová, 2006).

V programu Pět P můžeme mluvit o tzv. získané sociální opoře, kterou Šolcová a Kebza (1999) definují jako skutečnou pomocnou aktivitu, která byla k subjektu vyslána. Subjektem je zde myšleno dítě, jehož zdroje podobné opory jsou v důsledku životní situace omezené – je tedy koncipovaná především jako opora primární, směřující k rozvoji kompetencí a osobních kvalit (Mareš, 2003), teprve sekundárně jako podpůrná strategie při řešení výraznějších potíží.

Sociální opora je zde založena na existenci přátelského vztahu a zakotvena v důležité doméně, jakou představuje společné trávení volného času (Macek, 2003). Dílčí cíle a jednotlivé intervence vycházejí z této základny; obecně se spíše předpokládá, že naplnění jedné z životních domén bude mít vliv i na úroveň adaptace v dalších oblastech (Lazarus, 2006).

Dalším pojmem souvisejícím s mentoringem je sociální kapitál. Cílem mentoringových programů je zvyšování sociálního kapitálu jednotlivců, jenž má

pozitivní vliv na rozvoj celé komunity a společnosti (Broumovská, Seidlová Málková, 2010).

1.2 Mentor

Mentorem (dobrovolníkem) programu Pět P se může stát dospělý člověk, který musí absolvovat úvodní 30-ti hodinový výcvik (včetně psychologických testů), a v průběhu scházení se se svým mladším kamarádem (menteem) docházet na pravidelná supervizní setkání dobrovolníků s koordinátorem a supervizorem (Břízová, 2006).

V ČR se do programu Pět P zapojují převážně studenti, z hlediska pohlaví dominují ženy. Zapojení mužů jako dobrovolníků je spíše ojedinělé. Téměř polovina dobrovolníků funguje v programu 1 rok, více než třetina „zůstává“ 2 roky. Nejčastějším důvodem ukončení účasti v programu je ukončení studia a nedostatek času dobrovolníka (Janečková, 2009).

1.3 Mentee

Program Pět P je určen dětem (tzv. mentee) ve věku 5-17 let, jejichž zákonní zástupci souhlasí s účastí v programu. Dle Manuálu programu Pět P (2009) se jedná o děti a mládež, které pocházejí ze sociálně slabých či neúplných rodin ohrožených sociálně patologickými jevy, děti z problematického rodinného zázemí, děti sociálně izolované, děti se specifickými poruchami učení a poruchami chování, děti ohrožené šikanou, děti z minoritních skupin atd.

2 Rozbor problému

2.1 Cíl a přínos programu

Hlavními obecnými cíli programu jsou prevence rizikového chování (alkohol, drogy, záškoláctví, lhaní, krádeže apod.), obohacení sociálního zázemí dítěte a zvýšení kvality života ohrožených dětí nalezením vhodné aktivity. Prostřednictvím cesty k naplňování hlavních cílů programu jsou naplňovány i subcíle jako navázání blízkého přátelského vztahu dítěte s dobrovolníkem, možnost zažít si ve vztahu s dobrovolníkem pocit důvěry a přijetí, což vede ke zvyšování sebedůvěry a sebevědomí dětského klienta. V prostředí bezpečného vztahu s dobrovolníkem se dítě prakticky učí dovednostem, které mu potom mohou pomoci v rozvíjení přirozených vztahů ve vrstevnické skupině a rodině. Program dává dítěti možnost smysluplně strávit volný čas a získat nové zážitky, ukazuje dítěti jiné formy trávení volného času, než které dosud poznalo (Manuál programu Pět P, 2009).

Vztah dobrovolníka a dítěte v rámci programu Pět P je přínosný zejména tím, že dobrovolník dává dítěti najevo, že ho akceptuje takového jaký je. Tato skutečnost pomáhá vytvořit vztah, ve kterém se dítě může vyvíjet kupředu, prospěšně se měnit, naučit se řešit problémy, pohnout se směrem k zdravému citovému životu, stát se produktivnějším, tvořivějším a schopným lépe realizovat svoje vnitřní možnosti.

Dítě s dobrovolníkem programu Pět P jsou kamarádi, kteří jsou si rovnocenní. Rovnocennost zde chápeme ve smyslu otevřenosti vztahu a ve snaze neprosazovat se

ani nepodřizovat jeden druhému. Dobrovolník ke svému kamarádovi není direktivní (jako například učitel ve škole), ale zároveň jsou v jejich vztahu stanoveny určité hranice a pravidla, co se nesmí a co nelze překračovat. Tyto hranice, dle Vymětala (2004), zlepšují orientaci dětí ve světě a dodávají jim základní jistotu a vedou je k odpovědnosti za rozhodování a následky jejich jednání, a to zejména ve vztahu k vrstevníkům a povinnostem, jež jsou přirozenou součástí života člověka.

Úzký vztah klienta s dobrovolníkem může dítěti sloužit jako zdroj potřebných informací nejenom o světě, ale hlavně o něm samém a může tak ovlivňovat jeho sebepojetí a posilovat jeho sebeúctu. Tento vztah klientovi přináší uspokojení různých potřeb, například v oblasti sociálního kontaktu a sounáležitosti s ostatními lidmi, pozitivní akceptace jinými lidmi, nebo pocit citové jistoty a bezpečí.

Dle Vágnerové (2004) osobní vztah přispívá i k uspokojení potřeby seberealizace, uznání a pozitivního hodnocení. Pro dítě má totiž výkon často smysl jen tehdy, když jej někdo ocení, nebo když úsilí vyvinuté k dosažení výkonu posílí jeho prestiž. Nedá se opomíjet ani uspokojení potřeby sdílet společný zájem a cíl. Může jít o běžnou formu uspokojení ze společných činností při trávení volného času nebo ze součinnosti v úsilí o dosažení určitého výkonu, který je společným cílem.

2.2 Efektivita programu Pět P

Jak uvádí Křivohlavý (2002) zprvu byly o efektivitě mentoringu publikovány jen kasuistiky. Ty srozumitelnou formou ukazovaly, jak se tímto způsobem povzbuzuje např. snaha dále studovat.

Efektivitu mentoringového programu Big Brothers Big Sisters sledovala i jedna z největších studií v této oblasti. V letech 1992-1993 bylo sledováno přes 900 dětí. Výsledky této studie ukázaly, že děti zařazené do programu s menší pravděpodobností budou zneužívat drogy, začnou zneužívat alkohol, někoho uhodí, půjdou za školu. Studie dále prokázala, že např. u těchto dětí lze pozorovat zlepšení vztahu k rodičům, zlepšení vztahů k vrstevníkům, zmenšení výskytu lhaní rodičů. Jak tvrdí Balsley (2007), vztah s dobrovolníkem může ovlivnit budoucnost dítěte. Uvádí, že studie provedené na programech Big Brothers Big Sisters v USA ukázaly, že děti, které jsou v pravidelném kontaktu s dobrovolníky, mají tendenci se vyhýbat rizikovému chování, více se zapojují ve škole, lépe navazují kamarádské vztahy, vyhýbají se násilí jako takovému a jako dospělí jsou celkově v životě úspěšnější.

Zhodnocení efektivitativy programu Pět P v České republice se věnovala B. Břízová, která využila evaluační dotazník POE (Program Based Outcome Evaluation). Tento dotazník byl vyvinut přímo pro program Big Brothers Big Sisters a později byl modifikován pro české prostředí. Na základě výsledků výzkumu vyplynulo, že u dětí zařazených do programu Pět P se objevují pozitivní změny především v oblasti sebedůvěry a ve schopnosti vyjádřit své pocity. Pozitivní změny byly zaznamenány i v oblasti osobních kompetencích a sociální adaptace (Břízová, 2010).

Závěr

Mentoringový program Pět P je v ČR realizován již 15 let. Za tu dobu dobrovolníci programu Pět P nabídli Pomoc, Přátelství, Podporu, Prevenci a Péči víc než 2000 dětí.

V současné době aktivně program Pět P realizuje 22 regionálních poboček. Metodické vedení a podporu rozvoje nových poboček programu Pět P zajišťuje Asociace Pět P v ČR. Přínosy programu Pět P potvrzují nejen rodiče, děti a dobrovolníci zařazení do programu, ale také seriózní republikové i zahraniční výzkumy.

Reference

BALSLEY, K. *President's Message* [online]. c2007 [cit. 2012-04-14]. Dostupné na WWW: <http://www.bbbsi.org/presidents_message/>.

BRUMOVSKÁ, T., SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ, G. *Mentoring*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 152 s. ISBN 978-80-7367-772-5.

BŘÍZOVÁ, B. Evaluace v sociálně preventivním programu Pět P. In *Zborník príspevkov z Medzinárodnej konferencie doktoradov odborov Psychológia a Sociálna práca* [CD ROM]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva 2006. ISBN 80-8050-963-8.

BŘÍZOVÁ, B., DVOŘÁKOVÁ, J., MOTLOVÁ, L. Supervize v dobrovolnickém programu Pět P. *Supervízia v sociálnej práci – súčasná prax a perspektivy* [CD ROM]. Prešov: PBF PU v Prešove, 2007. ISBN 978-80-8068-577-5.

BŘÍZOVÁ, B. *Zhodnocení efektivity sociálně preventivního programu Pět P v České republice a jeho vývoj*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JU, 2010. 190 s. Vedoucí disertační práce Ing. Renata Švestková, Ph.D.

JANEČKOVÁ, H. *Realizace a rozvoj Programu Pět P v České republice*. Kroměříž: Vyšší odborná škola pedagogická a sociální Kroměříž, 2009. 73 s. Vedoucí absolventské práce Dagmar Cruzová.

KŘIVOHLAVÝ, J. Mentorování jako forma sociální opory. In Mareš, J. a kol., *Sociální opora u dětí a dospívajících II*. Hradec Králové: Nukleus, 2002. ISBN 80-8622-546-1.

LAZARUS, R. S. *Stress and emotion: A new synthesis*. New York: Springer Publishing Company, 2006. 360 s. ISBN 0826112501.

MACEK, P. *Adolescence*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-348-X.

Manuál programu Pět P (Big Brothers Big Sisters). Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Praha: Hestia, o.s., 2009. 17s.

MAREŠ, J. Intervence zlepšující sociální oporu u dětí a dospívajících. In: *Sociální opora u dětí a dospívajících III*. Hradec Králové: Nukleus, 2003. ISBN 8086225471. s. 46- 61.

MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.

ŠINDELÁŘOVÁ, M. *Stabilita způsobů zvládání zátěžových situací: časový průběh a vývoj způsobů zvládání*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Psychologický ústav. 2006. Vedoucí diplomové práce Marek Blatný.

ŠOLCOVÁ, L., KEBZA, V. Sociální opora jako významný protektivní faktor. *Československá psychologie*. 1999. roč. 43, č. 1, str. 19-38. ISSN 0009-062X.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 360 s. ISBN 80-246-0841-3.

VYMĚTAL, J. *Úzkost a strach u dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 184 s. ISBN 80-7178-830-9.

Kontaktní adresa

Mgr. Šárka Koubová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Katedra sociální práce

Jírovцова 24, 370 04 České Budějovice, Česká republika

E-mail: skoubova@zsf.jcu.cz

Tel. číslo: 389 037 666

Mgr. Bohdana Břízová, Ph.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Katedra sociální práce

Jírovцова 24, 370 04 České Budějovice, Česká republika

E-mail: brizova@zsf.jcu.cz

Tel. číslo: 737 764 184